

РЕЦЕНЗИЯ

От проф.дпсн Теодора Стойчева Стоева

на дисертационния труд на Жанета Василева Ямалиева

на тема:Проблемът за моралното лицемерие в прехода към зрелостта

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Област на висшето образование:3.Социални, стопански и правни науки

по професионално направление: 3.2. Психология

Докторска програма:“Педагогическа и възрастова психология“

Актуалност и значимост на проблема

Темата за морала и за неговите проявления е вечна и непреходна, имайки предвид основната му функция на регулатор на човешките взаимоотношения.Настоящото изследване ни въвежда в една многопластова и сложна тематика, като ни изправя пред въпроса за това дали постъпката е окончателен критерий за оценка на морала и дали моралните явления се ограничават до нагледното, видимо поведение, без отчитане на онова, което стои зад него. Именно наличието на разрив между привидно и скрито в областта на морала става отправна точка в изследователските търсения в полето на проблематиката, свързана с моралното лицемерие, дефинирано като „желание да изглеждаш морален, докато в действителност действаш в свой собствен интерес“. Изучаването на същността на моралното лицемерие и на социоморалните фактори, въздействащи върху неговата проява е особено актуално с оглед очертаване на реалните междуличностни отношения, което разкрива голямата социална значимост на подобни разработки.

Научна и методологическа обосновка на изследването

Изборът на тема показва висока осведоменост и задълбочено проучване в областта на третираната проблематика. В тази връзка, трябва да се отбележи, че независимо от нарастващия брой емпирични изследвания върху вземането на решения, касаещи морални дилеми, са налице малко проучвания, посветени конкретно на проблема за моралното лицемерие- обстоятелство, показващо умение да се откриват нерешени и недостатъчно разработени проблеми в съответното научно поле. Докторантката насочва вниманието си към слабо засегнати аспекти на проблема в изследователската практика- основно свързани с дефиниране и операционализиране на

конструктите-морално лицемерие в съпоставка с моралния интегритет. Така тя очертава ясно границите на предметната област на изследването, като третира неговите проекции във възрастов план- в периода на преход към зрелостта, обобщавайки, че този възрастов период е ключов за осъществяване на повечето ориентации при вземане на решение и правене на избор, и съществен поради критичността си за оформянето на моралната идентичност.

В разработката са представени и съдържателно анализирани множество теоретични подходи, което свидетелства за това, че докторантката не само познава, но и задълбочено е проучила съществуващите схващания по проблема, опирайки се на над 150 източника, свързани с имената на авторитетни, репрезентативни за областта учени. Теоретичният анализ се базира на класическия метод на теоретично изследване, подчинен на схемата на преход от абстрактно към конкретно, като преминава от категории с по-глобално съдържание като „ценности“ и „добродетели“, достигайки до конструктите за „морално мислене“, „морален интегритет“ и „морална идентичност“. Тези конструкти се явяват градивни елементи на научното изследване, като теоретичният дизайн се разгръща по посока на тяхното концептуално и терминологично прецизиране. Обособени са отделните равнища и подходи към изследване на първообразите на различните форми на морално лицемерие. Проследява се еволюцията на развитие на този конструкт, през историческия ракурс на анализ, достигайки до неговите съвременни конотации.

В критичен план е представена историческата психологическа традиция, основана на идеите на Пиаже и Колберг, в контекста на която моралното лицемерие се разглежда спрямо развитието на социоморалното мислене. В тази връзка, заслужава да се отбележи, че действително съществуват проучвания, които подкрепят когнитивно-еволюционния възглед, който, обаче, за жалост, предлага много неясни указания за това как да възприемаме отношенията между познанието и постъпката, като прави само предположения за налична връзка между тях. Така, в опита си да обоснове разрывите в поведението, проявяващи се в несъответствието между познаването и практиката, думите и делата, Ямалиема превръща във фокус на вниманието си опозицията между интегритет и морално лицемерие, снемайки я съдържателно в полето на мотивацията, като конструкт с голяма обяснителна и прогностична сила. Позовавайки се на емблематични за психологическата наука учени-като Роджерс и Маслоу, докторантката насочва изследователските си усилия по посока на целево-насочения мотив, определен

от неговата крайна цел-ценността, която Аз-ът се стреми да поддържа. Тя достига до извода, че само когато ценността е мотив сама по себе си, не би следвало да има отклонения в моралното поведение.

Очертавайки едно скептично поле за възможността моралното разбиране да осигури мотивацията за ангажиране с моралното поведение, докторантката продължава изследователските си търсения в една по-широка перспектива, разглеждаща личността като преживяваща усещане за морална идентичност. Така, Ямалиева изгражда теоретична конструкция от понятия, които се анализират в техните сложни взаимоотношения, които се преодоляват и съжителстват съдържателно в преобразуван вид в една по-широка концептуална схема. Това оценявам като сполучлив опит за интегриране и синтез на теоретичните констукти. В изградената концептуална схема са обединени идеите на Колберг и Блази, със съвременните изследвания на Батсън, като разбиране за моралното лицемерие, зависещо то равнището на развитие на когнитивните структури и на идентичността, отнесени към отношението на Аз-а с другите. За да постигне това обединение Ямалиева въприема една по-широка и обхватна дефиниция на моралното лицемерие, според която то представлява нарушаване на собствения морален стандарт, независимо дали е публично заявен или не. В модела, който тя приема, моралното лицемерие се интерпретира през призмата на моралното мислене и моралното поведение спрямо справедливостта, които служат за основа, задействаща моралната мотивация. Неслучайно в теоретичния модел се въвежда и конструкта за „морална идентичност“, доколкото той съдържа голям обяснителен потенциал по отношение на основния проблем, свързан с конситентността, съответно с липсата на такава, между моралното разбиране и поведението. За да избистри авторската си позиция по този въпрос, докторантката се позовава на становищата на учени, с които води полемика, която явно и контекстуално присъства в научния текст.

Изследователска методология

Емпиричната част на дисертационния труд на Ямалиева впечатлява с организацията и замисъла на експерименталния дизайн, с логиката на представяне на елементите на изследователската идея, с концептуализиране на авторския модел на изследване на моралното лицемерие, в който е добавено ново измерение на моралната дилема-значимост на ситуацията. Адекватно е избран, съобразно целта и задачите на проучването изследователския метод. Неслучаен е избора на експерименталния метод, определян като най-мощния метод на изследване във всички сфери на научното

познание, предполагащ активна роля на изследователя и качества като настойчивост и последователност в провеждането на отделните му етапи. Приемайки, че моралните явления, които изследва- на лицемерие и интегритет, са едновременно сложни и обединяващи, Ямалиева си задава въпроса за ролята, които различните елементи играят в цялостната система, където моралното действие е естествен краен продукт. Използването на експерименталния метод ѝ е позволило да разграничи и определи факторите, които са замесени, да достигне до висока степен на надеждност и точност на резултатите.

Организацията и провеждането на експеримента се отличават с прецизност, която е доказателство за високото професионално владение на експерименталната методология. С оглед на идейния замисъл на изследването, докторантката разширява експерименталната процедура на Батсън, като изследваните лица са поставени в реално значима за тях ситуация при въвеждане на две експериментални условия- условие на познанство и условие на непознанство, включвайки критерия за удовлетвореност. За да се отговори на основния изследователски въпрос са използвани променливите на хвърлянето на монета и на направения избор, като е създадена нова променлива, наречена модел на вземане на решение. Всичко това е позволило да бъде получена допълнителна информация за спецификата, взаимовръзката и отношението между моралното лицемерие и морален интегритет, което е свързано с постигане на основната изследователска цел. Обоснован е изборът на извадката от ИЛ във възрастовия период на преход към зрелостта, доколкото този период предполага изградени норми за справедливост и значимост за постигането на идентичност, съответно за оформянето на морална идентичност. Задачите и хипотезите на изследването са формулирани ясно и коректно.

Избрани са адекватни на експерименталната процедура и на получените данни методи на статистическа обработка. Убедителна е логиката и обосновката в представянето и обработката на тези данни. Използвани са различни алгоритми за тяхното преобразуване в емпирични резултати чрез взаимодопълващи се статистически методи (корелационен, дисперсионен, хи-квадрат и метода на Т-тест), доказващи връзки и зависимости в съответствие с поставените задачи и предложени хипотези. Получените взаимозависимости са обсъдени задълбочено и богато визуализирани с помощта на таблици и фигури.

Ямалиева интерпретира задълбочено получените резултати, съвместно с данни от чужди изследвания, които сполучливо обобщава в заключенията си. Голяма част от резултатите са нови за тази научна област и предствалаяват безпорен научен принос в психологията. Докторантката ги анализира на професионално равнище с много дълбоко разбиране и осмисляне. Тя достига до далеч по-оптимистични заключения от своите предшественици, заявявайки, че моралното лицемерие не е нито толкова разпространено явление, нито се засилва с възрастта, както се твърди. Теоретична значимост има извода за това, че непридържането към моралните принципи, когато стандартът за справедливост не се използва, не означава липса на интегритет, а трансформацията му на друго ниво-като стандартът за справедливост се заменя със стандарт на отговорност и грижа за другия. Този извод очертава модел на ориентация към другия и предполага привличане на други конструкти-като този за алтруизма при концептуализирането на разглеждания феномен.

Препоръките ми са по отношение на бъдещата изследователска дейност на докторантката и са с практико-приложна насоченост. В дисертацията се представят изследвания, посветени на намаляването на моралното лицемерие чрез приемане на перспективата на себепредставяне, която се оказва, че има важна роля в стимулирането на морален интегритет, оказващ влияние върху моралното поведение. В тази връзка биха могли да се направят допълнителни изследвания и да се изведат препоръки с педагогическа насоченост. Понастоящем в педагогическата практика се прилагат методи, които адаптирано могат да се използват- като мотивационен тренинг, дискусии и разглеждане на казуси, свързани с решаването на морални дилеми.

Приноси

Приносните моменти са изведени и обобщени, като показват реална самооценка на постиженията в десертацията. В резюме те се свеждат до:

1. Осъществен е обстоен и задълбочен анализ на теориите, свързани с моралното лицемерие
2. Представен е систематизиран обзор на експерименталните парадигми в областта.
3. Конструирани са авторски експериментални методи, които допълват парадигмата за изследване на моралното лицемерие.

4. Установено е взаимоотношението между моралното лицемерие и констуктите за морално мислене, морален интегритет и морална идентичност.

Автореферат

Авторефератът отразява основните параметри на темата, като са представени теоретичния анализ и емпиричните резултати. Той е оформен в съответствие с приетите научни правила и досегашна практика.

Представени са 5 публикации по темата на дисертацията, които са напълно достатъчни основните резултати да станат видими в научната общност.

Заключение

Предложеният дисертационен труд съдържа приноси от науко-приложен и теоретико-аналитичен характер и отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав и Правилника на ПУ“П.Хилендарски“.

В представения дисертационен труд Ямалиева демонстрира умения и компетентности за осъществяване на научно-изследователска дейност при спазване на най-строгите изисквания на съвременната научна методология. Цялостното ми впечатление от дисертацията е, че тя е едно безупречно построено, със стабилна теоретична основа, надеждна експериментална процедура и доказателствени анализи изследване.

Налице са доказателства и основания убедено да дам положителна оценка на предложената дисертация и своя вот за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ на Жанета Ямалиева.

Рецензент:

/Проф. дпсн Теодора СтойчеваСтоева/